

פיוטי גזרות תתנ"ו

ראה אור הספר השני בסדרה המשותפת לאקדמיה ול-MGH

אירוע השקת הספר - מינכן, יולי 2016

אירוע השקה לספר "פיוטי גזרות תתנ"ו" במינכן

בשנת 2001 החליטו האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים וה-MGH (Monumenta Germaniae Historica) – המוסד האירופי הבכיר לפרסום מהדורות ביקורתיות של טקסטים מימי הביניים – על פרסום משותף של סדרת חיבורים עבריים שנכתבו באשכנז. היה בכך חידוש גמור: בפעם הראשונה (ולעת עתה היחידה) נכללו מקורות עבריים באוסף המקורות ההיסטוריים לתולדותיה של ארץ אירופית. בכרך הראשון בסדרה, שהופיע בשנת 2005, פרסמה אָנה האַרְקָמפּ (היום פרופסור לתולדות היהודים באוניברסיטת מינכן) מהדורה ביקורתית של הכרוניקות העבריות שמתארות את הפרעות ביהודי גרמניה בשלב הפתיחה של מסע הצלב הראשון. פרעות אלו קרויות "גזרות תתנ"ו", כשתתנ"ו היא השנה העברית שמקבילתה הנוצרית היא 1096.

זה עתה הופיע הכרך השני בסדרה, שכותרו הוא "פיוטי גזרות תתנ"ו". הכרך, שהוא בן יותר מ-500 עמודים, ולו שער

גרמני ושער עברי, מציג את מהדורתן הביקורתית של 27 יצירות ליטורגיות שנכתבו בעקבות הפרעות האמורות. מול כל עמוד טקסט עברי, על שינויי הגרסאות שלו, מופיע התרגום הגרמני; הפירושים על הטקסט וכן המבוא כתובים גרמנית, אך בעקבות השער העברי בא תקצירו העברי של המבוא. פרופ' אברהם גרוס (אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) ומר אברהם פרנקל עמלו על מלאכת הההדרה ועל כתיבת המבוא; ד"ר פיטר ש' לנרד (אף הוא מאוניברסיטת בן-גוריון) אחראי לתרגום הגרמני ותרגום כמה הערות תוכניות חשובות.

השקת הכרך נערכה ב־14 ביולי בבית ה-MGH במינכן. נשיא ה-MGH פרופ' מ"א אריס ופרופ' ב"ז קדר נשאו דברי ברכה, פרופ' גרוס סקר את שלבי העבודה על הספר, וד"ר לנרד הרצה על משמעויות הפיוטים הן בדורם והן בתקופות מאוחרות יותר.

דבריו של פרופ' ב"ז קדר במעמד ההשקה

באמצעות פרסומה של הסדרה "טקסטים עבריים שנכתבו בגרמניה בימי הביניים", שאנו משיקים היום את הכרך החדש שלה, ממלא המוסד MGH (*Monumenta Germaniae Historica*) תפקיד פורץ דרך ברמה הכלל-אירופית. לא עורכי ה-*Rerum Italicarum Scriptores*, לא אלה של ה-*Rolls Series* וגם לא אלה של ה-*Recueil des Historiens des Gaules et de la France* העלו אי פעם על דעתם לפרסם בסדרותיהם המקיפות מאוד חיבורים עבריים שנכתבו באיטליה, באנגליה או בצרפת במשך ימי הביניים. ואולם, המקורות העבריים חשובים לא רק לתולדות היהודים, לא רק לתולדות הקשרים בין יהודים לנוצרים, אלא גם להיסטוריה הכללית של הארצות שבהן הם נכתבו – מתרומה להבנת היגיונם של שמות מקומות אירופיים בימי הביניים ועד להיבטים מרכזיים בהיסטוריה הכלכלית.

החלטת ה-MGH להוציא לאור את סדרת החיבורים העבריים מקורה בשיחה ביני לבין פרופ' הורסט פורמן, נשיאו הבלתי-נשכח של מוסד זה בשנים 1971–1994. היה זה בתחילת 1977, ואני עמית הומבולדט המתארח במוסד. פורמן ביקשני לכתוב חוות דעה על מאמר שדן ב"ספר חסידים" והוצע לפרסום ב-*Deutsches Archiv*, ביטאון ה-MGH.

בסוף חוות דעתי על אותו מאמר קבעתי כי מתבקש עד מאוד לפרסם מהדורה ביקורתית של "ספר חסידים" ולתרגמה לשפה אירופית מרכזית. "מדוע", כתבתי, "לא ייטול על עצמו מוסד ה-*Monumenta* את פרסומו של חיבור חשוב זה, שנכתב בגרמניה בימי הביניים ושהינו ללא ספק מונומנט של תולדות גרמניה, אף כי מנקודת מבטו של מיעוט? האם אין זה מוזר שמוסד ה-MGH מפרסם, בסדרת הכרוניקות החשובה שלו, קטעים מתוך חיבורים אנגליים, דניים ואפילו איסלנדיים הנוגעים בצורה כלשהי בתולדות גרמניה, אך מתעלם לחלוטין, אף בשנה הנוכחית שהיא השנה ה-158 מאז הקמתו, מכרוניקות עבריות שנכתבו בגרמניה עצמה, למשל בוורמס או בבון?"

בשעת ערב מאוחרת הנחתי את חוות דעתי על שולחנו של פורמן וחזרתי לדירתי השכורה. בלילה נזפתי בעצמי: כאורח, אל לי להיות ביקורתי כל כך כלפי ה-MGH! כתבתי חישי-מהר חוות דעה חדשה והגעתי ל-MGH מוקדם בבוקר כדי להחליף את המסמך הישן בחדש, אבל פורמן כבר ישב ליד שולחנו, וברגע שראה אותי, הרעים בקולו: "אפילו מתוך חיבורים איסלנדיים! אדון קדר, אתה צודק בהחלט, אנחנו נתחיל בפרסומה של סדרה חדשה! ואתה תבוא אלינו בתור עובד מן השורה, ותהיה אחראי להוצאתה לאור!" השבתי: "אני זקן מדי בשביל זה (הייתי בן 38), אבל אני בטוח שאם ה-MGH והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים יחליטו לשתף פעולה, ימצאו האנשים המתאימים לכך". פורמן הסכים, אני כתבתי לאקדמיה למדעים, שאז עוד לא נמנית עם חבריה, התנהלו שיחות בין פורמן לגרשום שלום, אז נשיא האקדמיה, אבל מסיבות שונות לא יצאה התכנית אל הפועל.

זה קרה כשני עשורים לאחר מכן, כשפרופ' רודולף שיפֶר, יורשו של פורמן כנשיא ה-MGH, ואני מטעם האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים גיבשנו הסכם בנושא, שנחתם בשנת 2001. ההסכם קבע בין השאר כי ועדת היגוי של האקדמיה והנהלת ה-MGH יחליטו במשותף אילו חיבורים יימסרו לההדרה, ואילו מהדורות תאושרנה להדפסה.

ובכן, ארבע שנים אחר כך, בשנת 2005, הופיע הכרך הראשון של הסדרה החדשה. פרופ' אָנָה האַנְרְקָאמֶפּ ההדירה ותרגמה בצורה מופתית את הכרוניקות העבריות אשר מתארות את "גזרות תתנ"ו", כלומר את הפרעות ביהודי גרמניה שהתחוללו בשנת 1096, בשלב הפתיחה של מסע הצלב הראשון. היום אנו משיקים כרך נוסף, "פיוטי גזרות תתנ"ו", ובו מהדורות הביקורתית של 27 יצירות ליטורגיות שנכתבו בעקבות הפרעות האמורות.

כרך נוסף יראה אור בקרוב: הוא יכיל את "תקנות שו"ם" (תקנותיהן של קהילות שפירא, וורמייזא ומגנזא) בימי הביניים. ד"ר ריינר יוזף בארְצֶן, המלמד במכון ללימודי יהדות באוניברסיטת מינסטר, אחראי למהדורה ולתרגום.

כרך רביעי נמצא בשלבי עבודה מתקדמים, והוא יכלול את "ספר האסופות" שחובר באשכנז, כנראה במאה השלוש-עשרה. פרופ' יוסף ריבלין מאוניברסיטת בר-אילן טורח על ההדרת הטקסט, ופרופ' האנס-גיאורג פון מוטיוס מאוניברסיטת מינכן – על תרגומו. החיבור כולל כ־80 שטרות שטרם פורסמו, ושרבים מהם שופכים אור על תולדות הכלכלה והחברה. לדוגמה, שטר אחד עוסק בחלוקת קרקע בין יורשים, שטר אחר מסדיר הענקת מגרש במתנה שלא באמצעות צוואה, השלישי עוסק בשותפות בין נותן הממון למבצע העסקאות, הרביעי – בחוזה שכירות המקנה זכויות מיוחדות לשוכר, והחמישי – בהחלטת בית דין כי יש למכור נכס של בעל שנעדר זמן רב ממקום שבתו, וזאת כדי להבטיח את קיומה של אשתו. ■ ניתן אפוא לומר שהסדרה שלנו עלתה על דרך המלך.

פיוטי גזרות תתנ"ו
יוצאים לאור על ידי אברהם גרוס ואברהם פרנקל בהשתתפות פיטר ש' לנדר.
האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ו־Monumenta Germaniae Historica.

ויטבאדן: Harrassowitz Verlag, 2016, 486 + XXXIII עמ'.